

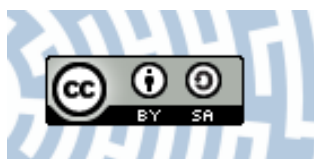

**You have downloaded a document from
RE-BUS
repository of the University of Silesia in Katowice**

Title: Odpowiedzialność naukowca : wymiar indywidualny i społeczny

Author: Iwona Samborska

Citation style: Samborska Iwona. (2019). Odpowiedzialność naukowca : wymiar indywidualny i społeczny. W: A. Żywczok, M. Kitlińska-Król (red.), "Naukowcy : osobowość, rola, profesjonalizm" (S. 159-167). Katowice : Wydawnictwo Uniwersytetu Śląskiego.

Uznanie autorstwa - Na tych samych warunkach - Licencja ta pozwala na kopiowanie, zmienianie, rozprowadzanie, przedstawianie i wykonywanie utworu tak długo, jak tylko na utwory zależne będzie udzielana taka sama licencja.

ROZDZIAŁ SZÓSTY

Odpowiedzialność naukowca — wymiar indywidualny i społeczny

Wprowadzenie

Przystępując do realizacji tematu, w pierwszej kolejności należy przedstawić rozumienie podstawowych kategorii, jakie składają się na zakres przedmiotowy prowadzonych rozważań. **Naukowca** określa się zazwyczaj jako „osobę pracującą naukowo; uczonego”¹, natomiast **odpowiedzialność** definiowana jest jako: „1. Obowiązek odpowiadania za swoje lub czyjeś czyny i ponoszenia za nie konsekwencji; odpowiedzialność materialna, moralna, karna, sądowa. Odpowiedzialność indywidualna, zbiorowa. Mieć poczucie odpowiedzialności. Poczować się do odpowiedzialności. Odpowiedzialność spoczywa na kimś, spada na kogoś. 2. Przyjęcie na siebie obowiązku wykonania czegoś, zadbania o coś lub o kogoś; odpowiedzialność za dzieci, za rodzinę, za własne zdrowie”². Warto jednak rozróżniać pojęcia „odpowiedzialność” i „poczucie odpowiedzialności”. Zatem „**poczucie odpowiedzialności** to pewien stan gotowości intelektualno-emocjonalnej do poddawania analizie swego działania przy uwzględnieniu kryterium skutków moralnych, psychicznych, społecznych i fizycznych dla działającej osoby i otaczającej rzeczywistości”³.

W niniejszym tekście pojęcie naukowca odnosi się do nauczyciela akademickiego, a więc będzie to ujęcie szerokie, obejmujące rolę bądź role, jakie pełni nauczyciel akademicki w swej pracy naukowej i dydaktycznej. Celem tekstu jest próba udzielenia odpowiedzi na pytanie, na czym polega

¹ *Wielki słownik języka polskiego*. Red. E. POLAŃSKI. Kraków: Krakowskie Wydawnictwo Naukowe, 2008, s. 497.

² *Ibidem*, s. 550.

³ K. OSTROWSKA: *Wokół rozwoju osobowości i systemu wartości*. Warszawa: Centrum Metodyczne Pomocy Psychologiczno-Pedagogicznej Ministerstwa Edukacji Narodowej, 1998, s. 14.

odpowiedzialność nauczyciela akademickiego w wymiarze indywidualnym oraz społecznym (choćby w odniesieniu do środowiska akademickiego). Skupiono się przede wszystkim na określeniu źródeł, wymiaru i zakresu odpowiedzialności oraz umiejscowieniu odpowiedzialności naukowca w zależności od przyjętej perspektywy: indywidualnej czy społecznej.

Indywidualny wymiar odpowiedzialności naukowca

Podstawowe pytanie, jakie nasuwa się w związku z realizowanym zagadnieniem, dotyczy tego, jaki rodzaj odpowiedzialności jest udziałem naukowca (nauczyciela akademickiego). Odpowiedź na nie wcale nie jest łatwa, choćby z racji złożoności kategorii odpowiedzialności. Joanna Madalińska-Michalak, opisując etos odpowiedzialności naukowej pedagogów, wskazuje, że jest to wartość fundamentalna zarówno w wymiarze ludzkim, jak i instytucjonalnym⁴. Zdaniem pedagoga, odpowiedzialność powstaje zawsze w relacji, rodzi się jako zobowiązanie w następstwie wezwania do odpowiedzialności „wobec siebie, innych ludzi, instytucji, pracy, świata, natury czy historii, co z kolei wynika z konstrukcji świata, miejsca człowieka w świecie i ze sposobu organizacji życia społecznego”⁵.

Odpowiedzialność naukowca (nauczyciela akademickiego) to jedna z podstawowych wartości, które tworzą etos akademicki i wspólnotę, do której należy. Ewa Chmielecka twierdzi, że „wspólnota nie powinna być zgromadzona wokół wartości instrumentalnej [...], tylko musi być skoncentrowana na wartości, która jest ważna sama w sobie”⁶. Kategoria odpowiedzialności ujmowana jest jako wartość zasadnicza, samoistna, jako wartość wynikająca „sama z siebie” — wartość powodująca respektowanie wartości. Odpowiedzialność jako wartość istotna „sama w sobie” odnosić się będzie do sfery aktywności, dokonywanych wyborów, podejmowanych decyzji, preferowania jakichś rzeczy. W takim ujęciu pełni funkcję medium między człowiekiem a światem. Wypełnia relacje między rzeczami, którymi

⁴ Zob. J. MADALIŃSKA-MICHALAK: *Pedagogika i życie wartościowe. Etos prawdy i odpowiedzialności*. W: *Ku życiu wartościowemu. Idee — koncepcje — praktyki*. T. 1: *Idee — koncepcje*. Red. M. CZEREPANIAK-WALCZAK, J. MADALIŃSKA-MICHALAK, B. ŚLIWERSKI. Kraków: Oficyna Wydawnicza „Impuls”, 2018, s. 39, 36—41.

⁵ *Ibidem*, s. 39.

⁶ E. CHMIELECKA: *Panel: „Autonomia, odpowiedzialność i etos środowiska akademickiego. Czy są zależne od typu uczelni?”*. W: *Autonomia uczelni i środowiska akademickiego — odpowiedzialność i etos akademicki*. „Instytut Problemów Współczesnej Cywilizacji im. Marka Dietricha” 2017, nr 67, s. 56.

się otacza, sytuacjami, w których się znajduje, zdarzeniami, które stają się jego udziałem.

Rozpatrując kwestię odpowiedzialności naukowca (nauczyciela akademickiego), należy się odnieść do jej źródeł. W zależności od tego, co stanowi ich podstawę, można mówić o **źródłach wewnętrznych** oraz o **źródłach zewnętrznych**⁷. Takie rozróżnienie wydaje się konieczne przede wszystkim dlatego, że daje pełniejszy obraz kategorii odpowiedzialności z perspektywy nauczyciela akademickiego. Odpowiedzialność nauczyciela akademickiego należy rozpatrywać w ujęciu wewnętrznym oraz zewnętrznym, gdyż taki charakter mają jej źródła. Jest to zarówno odpowiedzialność rozumiana jako wartość fundamentalna, która konstituuje tożsamość naukowca, badacza, nauczyciela kształcącego studentów oraz jego relacje ze światem, jak i odpowiedzialność jako cecha środowiska akademickiego. Źródła odpowiedzialności mają charakter wewnętrzny, gdyż odnoszą się do wewnętrznej sfery życia, kodeksu moralnego, poczucia odpowiedzialności za podjęte działania czy za realizację obowiązków. Zewnętrzny charakter źródeł odpowiedzialności wyznaczają regulacje zewnętrzne — w postaci norm prawa, obyczaju, określonej roli społecznej czy zawodowej⁸.

Na tle tego rozróżnienia rola zawodowa nauczyciela akademickiego będzie traktowana jako zewnętrzne źródło odpowiedzialności. Jest to wartość zobiektywizowana w środowisku akademickim. Oprócz innych tradycyjnych wartości — prawdy, życzliwości, rzetelności, tolerancji, lojalności, samodzielności, uczciwości, godności, wolności nauki i wolności uczonych⁹ — odpowiedzialność tworzy standardy etyczne w nauce, to znaczy standardy pracy nauczyciela akademickiego jako naukowca i nauczyciela. Zaznaczyć należy, że rola ta jest zróżnicowana i trudna do jednoznacznego określenia¹⁰. Anna Sajdak wskazuje szerokie pojmowanie roli zawodowej nauczyciela akademickiego obejmującej oprócz wspartej na tradycyjnych wartościach uniwersyteckich, jako badacza — naukowca oraz nauczyciela, również rolę polegającą na umiejętnym odnalezieniu się na rynku pracy i w regułach gry rynkowej (rola menadżera), a także rolę, jaką spełnia on

⁷ Rozróżnienia źródeł odpowiedzialności w kontekście sensu odpowiedzialności dokonuje H. MIZEREK: *Ewaluacja edukacyjna. Interdyscyplinarne dialogi i konfrontacje*. Kraków: Oficyna Wydawnicza „Impuls”, 2017, s. 152—153.

⁸ Zob. ibidem, s. 153.

⁹ Podaję za: A. SAJDAK: *Paradygmaty kształcenia studentów i wspierania rozwoju nauczycieli akademickich. Teoretyczne podstawy dydaktyki akademickiej*. Kraków: Oficyna Wydawnicza „Impuls”, 2013, s. 180.

¹⁰ Na specyfikę oraz zróżnicowanie roli zawodowej nauczyciela akademickiego zwraca uwagę Anna SAJDAK. Zob. ibidem, s. 176—191.

w wymiarze ogólnoludzkim — kształcenia dla rozwoju i wolności¹¹. Autorska wizja roli nauczyciela akademickiego została, według Sajdak, przedstawiona następująco: nauczyciel akademicki jako osoba, jako wykładowca, jako naukowiec, jako menadżer. Kategoria odpowiedzialności sytuuje się w tym ujęciu jako jedna z fundamentalnych wartości nauczyciela akademickiego¹².

Henryk Mizerek, określając sens odpowiedzialności, wskazuje dwa sposoby jej rozumienia: jako **stan pociągnięcia do odpowiedzialności** za czyny, decyzje oraz jako **powinność moralną** wyrażającą się w **braniu na siebie odpowiedzialności** za stany aktualne i przyszłe¹³. Istota odpowiedzialności sprowadza się do odpowiedzialności „za” i odpowiedzialności „przed” w kontekście własnej egzystencji¹⁴. Kwestie umiejscowienia odpowiedzialności i wyznaczenia jej granic należy wiązać z obszarem rzeczywistego oraz powinnego działania i podejmowania decyzji. Podkreśla się, że zastosowanie skali umiejscowienia odpowiedzialności oraz dominującej orientacji poznawczej rodzi **cztery typy ludzi nauki**:

- technokratyczny profesjonalista (technolog);
- krytyczny specjalista (uczony);
- odpowiedzialny pracownik (pracownik naukowy);
- organiczny intelektualista (inteligent)¹⁵.

Pierwszy i drugi spośród wymienionych powstają w następstwie zewnętrznego umiejscowienia odpowiedzialności, dwa kolejne — na skutek wewnętrznej lokalizacji odpowiedzialności¹⁶.

Przedmiotem odpowiedzialności naukowca stają się jego **czyny, decyzje**, a więc **postępowanie** (w sferze działania i zaniechania oraz w sferze relacji z sobą, z innymi, ze światem). Każda sytuacja, każde zdarzenie, doświadczenie, ale też zaniechanie jako przejaw powinnego działania mogą być przedmiotem odpowiedzialności w wymiarze czasowo-przestrzennym. Odpowiedzialność naukowca może być sytuowana w czasie teraźniejszym, przeszłym bądź przyszłym. **W ujęciu retrospektywnym i w odniesieniu do aktualnej rzeczywistości** obiektywnej dotyczy czynów ocenianych w kategoriach norm prawa stanowionego, zwyczajowego oraz innych regulacji o charakterze zewnętrznym. Skutkiem mogą być określone sankcje. W tym znaczeniu wartości jako pewien zespół norm będą traktowane jako war-

¹¹ Zob. ibidem, s. 177, 181.

¹² Zob. ibidem, s. 177.

¹³ Zob. H. MIZEREK: *Ewaluacja edukacyjna...*, s. 152—153.

¹⁴ Zob. ibidem, s. 156.

¹⁵ Podaję za: A. SAJDAK, która odwołuje się do pracy: M. MALEWSKI: *Czy koniec ery akademickich podręczników?*. „Teraźniejszość — Człowiek — Edukacja” 2008 nr 4 (44), s. 92—94. Por. A. SAJDAK: *Paradygmaty kształcenia...*, s. 179—180.

¹⁶ Zob. A. SAJDAK: *Paradygmaty kształcenia...*, s. 179—180.

tości statyczne (obiektywne), ale też jako wartości dynamiczne (subiektywne), które uwzględnia się w toku stosowania prawa¹⁷. W perspektywie przyszłościowej odpowiedzialność naukowca będzie się przejawiać w trosce o realizację dobra oraz w możliwości powstrzymania zła¹⁸.

Należy mieć na uwadze zarówno dobro człowieka, jak i dobro wspólne. Dobro człowieka wiąże się z interesem indywidualnym, dobro wspólne — z interesem publicznym. Dobro ogólne (na przykład nieskażona przyroda) odzwierciedla się w określonych kategoriach szczegółowych, takich jak zdrowie (podmiotów, które oddychają czystym powietrzem). Dobro człowieka jest wartością nadrzędną, chronioną prawem. W różnych aktach prawnych, poczynszy od Konstytucji RP przez ustawy i dokumenty prawne niższego rzędu po regulacje UE, takie jak Karta praw podstawowych Unii Europejskiej, przybiera ono różną formę i w różny sposób obywatele mają przyczynić się do jego realizowania¹⁹. Opisany wcześniej rodzaj odpowiedzialności to odpowiedzialność zewnętrzna, ustanowiona przez zewnętrzne regulacje. W odniesieniu do nauczyciela akademickiego szczególnie rodzaj tak ujętej odpowiedzialności stanowi **odpowiedzialność zawodowa**. Jest to zarówno odpowiedzialność materialna (majątkowa), jak i odpowiedzialność dyscyplinarna²⁰. Taki rodzaj odpowiedzialności wyznaczają przepisy prawa pracy oraz pragmatyka pracownicza²¹.

Niejako na drugim biegunie sytuuje się **odpowiedzialność naturalna**, która ontologicznie jest udziałem każdego człowieka²². Taka odpowiedzialność tkwi w człowieku niezależnie od stanu, w jakim się znajduje, niezależnie od aktywności, jaką podejmuje. Człowiek jest odpowiedzialny z natury, „a tak pojętej odpowiedzialności nie można się zrzec. Niezależnie od tego, czy jednostka czuje się odpowiedzialna, czy zostanie pociągnięta do odpowiedzialności, czy też działa odpowiedzialnie, pozostaje odpowiedzialna

¹⁷ Wartości w tym znaczeniu zaprezentowane zostały w odniesieniu do prawa administracyjnego. Zob. J. ZIMMERMANN: *Prawo administracyjne*. Warszawa: „Wolters Kluwer”, 2016, s. 537.

¹⁸ Zob. H. MIZEREK: *Ewaluacja edukacyjna...*, s. 154.

¹⁹ Zob. J. ZIMMERMANN: *Prawo...*, s. 538—539.

²⁰ Podstawę odpowiedzialności dyscyplinarnej nauczyciela akademickiego stanowi ustawa z 27 lipca 2005 r. — *Prawo o szkolnictwie wyższym*, oraz Rozporządzenie Ministra Nauki i Szkolnictwa Wyższego z 17 października 2014 roku w sprawie szczegółowego trybu postępowania wyjaśniającego i dyscyplinarnego prowadzonego wobec nauczycieli akademickich oraz sposobu wykonywania i zatarcia kar dyscyplinarnych: Ustawa z dnia 27 lipca 2005 r. — *Prawo o szkolnictwie wyższym*. Dz.U. 2017, poz. 2183, 2201, 2018, poz. 138, 398, 650, 730; Rozporządzenie Ministra Nauki i Szkolnictwa Wyższego z 17 października 2014 roku w sprawie szczegółowego trybu postępowania wyjaśniającego i dyscyplinarnego prowadzonego wobec nauczycieli akademickich oraz sposobu wykonywania i zatarcia kar dyscyplinarnych. Dz.U. 2014, poz. 1430.

²¹ Zob. T. LISZCZ: *Prawo pracy*. Warszawa: „Wolters Kluwer”, 2016, s. 357—376.

²² Zob. H. MIZEREK: *Ewaluacja edukacyjna...*, s. 155.

nawet wtedy, gdy działa nieodpowiedzialnie²³. Taki rodzaj odpowiedzialności jest również udziałem nauczyciela akademickiego.

Spółeczny wymiar odpowiedzialności naukowca

Skoncentrowanie ludzi nauki w miejscu, jakim jest szkoła wyższa, buduje wyjątkowość tego miejsca. Wiedza naukowców, ciągle poszerzana i modyfikowana w wyniku prowadzonych przez nich badań, poszerzanie zakresu umiejętności, kumulacja doświadczenia rzeczywistości przyczyniają się do tworzenia środowiska dającego przeróżne szanse, których znaczenie powszechnie się dostrzega. Potencjał uniwersytetu, zasoby oraz wypracowane sposoby działania mogą być pracownikom pomocne w poruszaniu się w zmiennym otoczeniu. Uczelnia jest miejscem szczególnym, gdzie możliwe staje się między innymi przedstawienie świata tego, co powstaje w umysłach naukowców jako efekt ich twórczego działania. To, co subiektywne, ma szansę zaistnieć w obiektywnym świecie, stanowiąc swego rodzaju wzorzec myślenia i działania. Mowa tu o ujawnianiu postaw: przedsiębiorczości, innowacyjności oraz ich pozytywnym oddziaływaniu na społeczeństwo, zwłaszcza zaś na środowisko lokalne. Wskazuje się więc znaczenie „przedsiębiorczości intelektualnej”, polegającej na przenikaniu się świata intelektualistów i świata przedsiębiorców, oraz korzyści z tym związane²⁴.

W ostatnim dziesięcioleciu podkreśla się konieczność wykorzystania potencjału szkoły wyższej, w tym wiedzy i doświadczenia naukowców w praktyce gospodarczej. Tendencje te zdają się przybierać na sile. Presja działania innowacyjnego nie może jednak prowadzić do uszczuplenia pierwiastka podmiotowego w tej sferze. Wizja technocentrycznej gospodarki byłaby mocno niepożądana, a działania autokreacyjne należy zawsze rozpatrywać w kontekście odpowiedzialności za nie²⁵.

W dyskusjach naukowych zwraca się uwagę na to, że ciągłość adaptacji uczelni do zmiennego i wymagającego otoczenia, w tym potrzeb społecznych oraz wymagań w zakresie działalności naukowej i dydaktycznej,

²³ Ibidem.

²⁴ O zjawisku „przedsiębiorczości intelektualnej” pisał już kilkanaście lat temu Stefan KWIATKOWSKI: *Przedsiębiorczość intelektualna*. W: *Krytyczna teoria organizacji. Wybór zagadnień*. Red. W. KIEŻUN. Warszawa: Wyższa Szkoła Przedsiębiorczości i Zarządzania im. Leona Koźmińskiego, 2004, s. 279–297. Podaję za: M. GERYK: *Spółeczna odpowiedzialność uczelni*. Warszawa: Oficyna Wydawnicza SGH, 2012, s. 210.

²⁵ Zob. B. PRZYBOROWSKA: *Pedagogika innowacyjności. Między teorią a praktyką*. Toruń: Wydawnictwo Naukowe Uniwersytetu Mikołaja Kopernika, 2013.

zapewnia jej szczególny przywilej, jakim jest autonomia²⁶. W odniesieniu do uczelni mówimy o „etosie akademickim” oraz „środowisku akademickim”²⁷. To ostatnie należy kojarzyć z instytucją oraz jej oddziaływaniem społecznym, w tym ze szczególnym rodzajem służebności społecznej. Na tle dokonanego przez Ewę Chmielecką rozróżnienia rysuje się obraz uczelni, która z jednej strony jest zbiorowością ludzi, instytucją, z drugiej natomiast — wspólnotą konstytuowaną przez fundamentalne wartości. Składają się one na owo dobro wspólne. Zdaniem przywoływanej autorki, nie ma ścisłej zależności między wskazanymi wcześniej pojęciami, gdyż część etosu jako zestawu „wartości, obyczajów i reguł postępowania” może zostać przejęta przez środowisko akademickie i znaleźć się w obrębie działania instytucjonalnego. Natomiast tym, co spaja uczelnię, co tworzy jej jądro i równocześnie nadaje wspólnocie akademickiej tożsamość, jest „pomnażanie wiedzy wartościowej poznawczo”²⁸.

Powstaje ona jako efekt działalności naukowej i badawczej, stanowiąc wartość w perspektywie zarówno indywidualnej, jak i społecznej. W ślad za tak zogniskowaną wartością (stanowiącą, jak wskazano wcześniej, jądro, centrum) rodzi się odpowiedzialność, w tym szczególnie jej rodzaj — **odpowiedzialność obywatelska**. Powstaje w następstwie tego, co zaistniało wcześniej, i jest podzielana z innymi instytucjami²⁹.

W kontekście odpowiedzialności społecznej należy zwrócić uwagę na **jakość relacji uczelni (jako instytucji i wspólnoty) z otoczeniem społecznym**. Umiejętność dostrzeżenia problemów i potrzeb w otoczeniu uczelni staje się niezwykle cenna. To sfera zadań, ale też wyzwań, przed którymi staje współczesna szkoła wyższa. Okazuje się, że tylko zrównoważone działania, łączące podmioty w przestrzeni społecznej, są w stanie zapewnić porozumienie i tym samym sukces w tym względzie. Na tym tle należy mówić o odpowiedzialności za dialog — jego wymiar, kierunek oraz zakres, który powinien objąć: społeczeństwo, przedsiębiorców, a także decydentów mających wpływ na otoczenie rynkowe³⁰.

Społeczeństwo stawia uczelniom ogromne wymagania w sferze naukowej, dydaktycznej, wychowawczej, kulturotwórczej. Oczekiwania społeczne w zakresie roli, jaką ma odgrywać uczelnia, kierowane są w stronę

²⁶ Zob. A. ELIASZ: *Podsumowanie obrad*. W: *Autonomia uczelni i środowiska akademickiego...*, s. 81.

²⁷ E. CHMIELECKA: *Panel: „Autonomia, odpowiedzialność...”*, s. 55.

²⁸ Zob. *ibidem*, s. 55—56.

²⁹ Zob. *ibidem*, s. 56—57.

³⁰ Na kwestie porozumienia między trzema grupami jako najważniejszymi w przestrzeni społecznej z punktu widzenia społecznej odpowiedzialności uczelni zwraca uwagę Marcin Geryk. Jego zdaniem, są to: społeczeństwo, przedsiębiorcy oraz przedstawiciele władz. Zob. M. GERYK: *Społeczna odpowiedzialność uczelni...*, s. 343.

jej działania badawczego, którego rezultat staje się widoczny w postaci rozpoznawania, wyjaśniania, opisu nieznanych dotąd obszarów rzeczywistości. Zadania uczelni oraz naukowców postrzegane z perspektywy społecznej dotyczą też przewidywania przyszłości. Jest to szczególnie trudne wyzwanie w obliczu dynamiki zachodzących zmian. Już nie kwestia adaptacji, lecz tego, jak radzić sobie w „płynnej rzeczywistości”, jaką drogę wybrać, staje się najważniejsza. W następstwie tego rodzaju wyzwań rodzi się odpowiedzialność za:

- podejmowane inicjatywy: promowania nauki (to znaczy wartości wiedzy oraz znaczenia uczenia się);
- promowanie wybitnych jednostek;
- kształcenie zgodnie z potrzebami społecznymi;
- ewentualny brak działania we wskazanych zakresach.

Podsumowanie

Odpowiedzialność naukowca będącego członkiem społeczności akademickiej może być określana różnorodnie, w zależności od przyjętej perspektywy teoretycznej, choćby kategorii stanowiących podstawę analiz. W nakreślonej wizji odpowiedzialności odnoszącej się do sfery indywidualnej i społecznej zwróciłam uwagę na podmiotowy i przedmiotowy wymiar odpowiedzialności.

Wymiar podmiotowy dotyczy odpowiedzialności osobowej nauczycieli akademickich. Jest to odpowiedzialność za to, „kim jestem i kim się staję jako naukowiec”³¹. Regulacje zewnętrzne wyznaczają zakres tego rodzaju odpowiedzialności, wskazując odpowiedzialność „przed” różnymi podmiotami: administracją, agendami rządowymi czy społeczeństwem³².

Z kolei wymiar przedmiotowy odpowiedzialności naukowca należy łączyć z odpowiedzialnością „za”³³, którą egzemplifikuje treść podejmowanych działań lub zaniechań oraz ich następstwa (i konsekwencje). W tym znaczeniu nauczyciel akademicki jest odpowiedzialny przede wszystkim za „prowadzenie rzetelnych badań naukowych, za uczciwą i dogłębną krytykę naukową [...] oraz za fachową opiekę nad pracami licencjackimi, magisterskimi i doktorskimi”³⁴.

³¹ J. MADALIŃSKA-MICHAŁAK: *Pedagogika i życie wartościowe...*, s. 41.

³² Zob. H. MIZEREK: *Ewaluacja edukacyjna...*, s. 151–165.

³³ Na pewne aspekty odpowiedzialności „za” oraz odpowiedzialności „przed” zwraca uwagę Henryk Mizerek — *ibidem...*, s. 156.

³⁴ J. MADALIŃSKA-MICHAŁAK: *Pedagogika i życie wartościowe...*, s. 40.

Niemniej jednak „odpowiedzialność człowieka w najpoważniejszych sprawach dotyczących [...] interesu ogólnego nie spoczywa wyłącznie na naukowcach, podzielamy ją wszyscy, gdyż wszyscy jesteśmy odpowiedzialni za właściwe kierowanie nauką, polityką, ekonomią, edukacją, zależnie od zajmowanego miejsca i w stopniu, w jakim każdy musi bądź może troszczyć się o innych”³⁵.

Iwona Samborska

³⁵ W. DYKCIK: *Odpowiedzialność człowieka w kontekście indywidualnym i społecznym*. Poznań: Wydawnictwo Naukowe Polskiego Towarzystwa Pedagogicznego, 2010, s. 9. Por. W. MORSZCZYŃSKI: *Odpowiedzialność mistrza*. W: *Edukacja aksjologiczna*. T. 2: *Odpowiedzialność pedagoga*. Red. K. OLBRYCHT. Katowice: Wydawnictwo Uniwersytetu Śląskiego, 1995, s. 102.